

การบริหารโครงการวิจัยตามแนวพุทธศาสตร์

Buddhist Methods of Research Project Management

สุทธิศานต์ ชุ่มวิจารณ์^{1*}

¹ค.ด. (วิทยาลัยการวิจัยการศึกษา)

*Corresponding author E-mail: sutthisan_c@hotmail.com

Received: December 7, 2022 / Revised: June 10, 2023 / Accepted: June 23, 2023

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการโครงการวิจัยด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้เป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถเลือกรูปแบบการวางแผนและการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการทำวิจัย โดยนำเสนอหลักธรรมทั่วไปในการบริหารโครงการวิจัยที่เรียกว่า พุทธวิธีบริหารโครงการวิจัย ในบทความนี้นำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความครอบคลุมและสามารถนำมาใช้ประยุกต์ในบริบทของการบริหารโครงการวิจัยในทุกระดับของกระบวนการวิจัย คือ 1) กระบวนการวิจัยระดับต้นน้ำ : การวางแผนโครงการวิจัย 2) กระบวนการวิจัยระดับกลางน้ำ : การดำเนินการวิจัย และ 3) กระบวนการวิจัยระดับปลายน้ำ : การเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งครอบคลุมใน 5 องค์ประกอบ คือ 1) การวางแผน 2) การจัดการองค์กร 3) การบริหารบุคคล 4) การอำนวยความสะดวก 5) การกำกับดูแล เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความเชื่อมโยงของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ใช้กับการทำวิจัย

คำสำคัญ : การบริหารโครงการวิจัย, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, กระบวนการวิจัย

Abstract

Applying Buddhist principles to research project management offers a novel approach to planning and problem-solving throughout the research process. This article introduces a comprehensive framework of Buddhist Methods of Research Project Management that can be universally applied across all levels of research. The framework comprises three key phases: 1) the Upstream research process, which encompasses research project planning; 2) the Midstream research process, which involves the execution of the research; and 3) the Downstream research process, which focuses on research report composition. These phases encompass five core components: 1) Planning, 2) Organizational Management, 3) Personnel Management, 4) Administration, and 5) Supervision. The paper elucidates how these five elements, grounded in Buddhist principles, can be synergistically employed to enhance research methodology.

Keywords: Research Project Management, Buddhist Principle, Research Process

บทนำ

สัจธรรมที่มนุษย์แสวงหามี 3 อย่างคือ ความจริง (Truth) ความดี (Good) และความงาม (Beauty) ซึ่งพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่แสวงหาสัจธรรมเหล่านั้น โดยไม่ผูกขาดว่าความจริงเหล่านั้นเป็นจริงเฉพาะในพระพุทธรศาสนา ดังนั้นพุทธศาสนาจึงมีความสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ เนื่องจากอะไรก็ตามที่เป็นไปตามข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ พุทธศาสนาก็ไม่ขัดแย้งดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “นาหิ ภิกขเว โลเกเน วิวทามิ” เป็นต้น แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตย่อมไม่ขัดแย้งกับชาวโลก แต่ชาวโลกย่อมขัดแย้งกับเรา ธรรมาที่ย่อมไม่ขัดแย้งกับใคร ๆ ในโลก” (ประยูร ธมฺมจิตโต, 2553) อย่างไรก็ตามความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์คือ วิทยาศาสตร์ไม่สนใจเรื่องศีลธรรม วางตัวเป็นกลางในเรื่องถูกผิด เป็นได้ทั้งคุณและโทษ ส่วนพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องศีลธรรม ความดี ความชั่ว มุ่งให้มนุษย์ในสังคมมีความสุข (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.) ด้วยจุดแข็งของพระพุทธรศาสนาในด้านที่กล่าวมานี้ จึงมีความเหมาะสมในการนำแนวทางพุทธศาสตร์ใน 2 ประเด็น มาบริหารโครงการวิจัย เนื่องจาก 1) พุทธศาสนามีความเป็นวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงสามารถนำบูรณาการได้กับศาสตร์ต่าง ๆ ในทุกยุคทุกสมัย และ 2) พุทธศาสตร์เป็นเรื่องของศีลธรรม มุ่งเน้นให้เกิดความสุขทั้งภายใน และภายนอกองค์กร

เมื่อก้าวถึงหลังของพุทธศาสนา สิ่งที่เราควรนำมาพิจารณาเป็นร่วมใหญ่ของพุทธศาสตร์ คือ อริยสัจ 4 เนื่องจากเป็นหัวใจของพระพุทธรศาสนา และเป็นศูนย์กลางแห่งธรรมทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ (ว. วชิรเมธี, 2555) ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ทุกข์ หมายถึง ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือจากปัญหาต่าง ๆ อันไม่พึงประสงค์ 2) ทุกขสมุทัย หมายถึง สาเหตุแห่งความทุกข์ หมายถึง 3) ทุกขนิโรธ หมายถึง ภาวะที่ดับทุกข์ได้แล้ว และ 4) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึง หนทางแห่งการดับทุกข์ ดังนั้นในการบริหารโครงการวิจัยในทุกระดับควรพิจารณาหลักอริยสัจเหล่านี้อยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม การบริหารสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อย ๆ ได้หลายประเภท ซึ่งผู้เขียนขอแบ่งประเภทให้สอดคล้องกับหลักธรรมะต่าง ๆ ที่เป็นที่แพร่หลายในปัจจุบัน เพื่อให้หลักธรรมและหน่วยการบริหารเป็นระดับเดียวกัน และเกิดความสะดวกในการนำไปใช้ในการปฏิบัติ การบริหารโครงการวิจัยแนวพุทธศาสตร์แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อคือ 1) ภาวะผู้บริหารโครงการวิจัยแนวพุทธ กล่าวถึงหลักธรรมในระดับบุคคล คือธรรมของผู้บริหารหรือผู้บริหารโครงการวิจัย 2) ธรรมสำหรับองค์กรวิจัย กล่าวถึงหลักธรรมภาพรวมในระดับองค์กร และ 3) พุทธวิธีบริหารโครงการวิจัย กล่าวถึงขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัยโดยหลักพุทธ

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอแนวทางในการบริหารโครงการวิจัยแนวพุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมใน 2 หัวข้อดังต่อไปนี้

1. หลักธรรมทั่วไปในองค์กรวิจัย ประกอบไปด้วยหลักธรรมของผู้บริหารโครงการวิจัย และหลักธรรมขององค์กรวิจัย
2. พุทธวิธีบริหารโครงการวิจัย ประกอบไปด้วย หลักธรรมในการบริหารโครงการวิจัยในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

1. หลักธรรมทั่วไปในองค์กรวิจัย

1.1 ภาวะผู้บริหารโครงการวิจัยแนวพุทธ

ผู้นำคือผู้ที่ประสานบุคคลอื่น ๆ ให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ร่วมกัน หรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ด้วยความดีงาม ในการบริหารแนวพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต, 2548) ประกอบไปด้วยภาวะผู้นำ 9 ลักษณะ แต่ละลักษณะล้วนมีความกว้าง และยืดหยุ่น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับภาวะผู้นำ หรือผู้บริหารได้อย่างหลากหลาย ซึ่งองค์กรในโครงการวิจัย ถือเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความจำเป็นต้องมีผู้นำ ที่เป็นผู้หลอมรวมทีมวิจัยให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัยด้วยความถูกต้องดีงาม ตามหลักศีลธรรม และจรรยาบรรณการวิจัย ซึ่งภาวะผู้นำแนวพุทธ 9 ประการ และแนวทางการนำไปใช้สำหรับผู้บริหารโครงการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1.1.1 ผู้นำสูงสุด นำเพื่อสันติสุขของมวลมนุษย คือ ลักษณะผู้นำของพระพุทธเจ้า คือ 1) ผู้นำที่มีความเป็นกัลยาณมิตร เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นประโยชน์ต่อสังคม ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย 2) เป็นผู้ค้นพบมรรคา หรือเป็นผู้รู้ทาง คือ เป็นผู้ที่ช่วยให้คนไปถึงจุดหมายได้ 3) เป็นผู้ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษา เรียนรู้ ฝึกฝนตนเองจนกระทั่งเขาสามารถพ้นทุกข์ หรือไม่หาจุดหมายได้

ลักษณะของผู้นำดังกล่าวอาจมีลักษณะที่เป็นนามธรรมสูงในการนำมาปรับใช้กับบริบทของผู้นำทั่วไป อย่างไรก็ตาม ตามลักษณะของผู้นำเพื่อสันติสุขของมวลมนุษย มีความหมายสอดคล้องกับการบริหารโครงการวิจัยโดยอ้อม กล่าวคือ 1) ผู้นำที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีความสอดคล้องกับหลักการทำวิจัย เนื่องจากวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการวิจัยส่วนหนึ่งคือการแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งขอบเขตของผลกระทบ (impact) ขึ้นอยู่กับปัญหาวิจัย ที่อาจมีประโยชน์ในวงกว้างครอบคลุมทั้งคนและสัตว์ 2) เป็นผู้ค้นพบมรรคา หรือเป็นผู้รู้ทาง สอดคล้องกับการทำวิจัยเชิงทดลอง หรืองานวิจัยประเภทอื่น ๆ ที่ ค้นพบวิธีการแก้ปัญหาแบบใหม่ ๆ 3) เป็นผู้ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษาเรียนรู้ มีความสอดคล้องกับการวิจัยทางการศึกษา ที่มุ่งเน้นในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้ไปยังจุดหมายต่าง ๆ ซึ่ง ผู้บริหารโครงการวิจัย มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของการวิจัยในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ คุณลักษณะของผู้นำเพื่อสันติสุขของมวลมนุษยจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้บริหารการวิจัยอย่างขาดไม่ได้

1.1.2 ผู้นำ มาประสานให้พากันไป คือ การประสานตัวผู้นำเองเข้ากับหมู่คณะ การประสานรวมกันของคนในคณะให้สามารถดำเนินการร่วมกันได้ ไปจนถึงการประสานคนให้เข้ากับสิ่งที่ทำ ผู้นำจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถ เป็นแบบอย่าง ให้คนศรัทธา มั่นใจว่าจะพาเขาเหล่านั้นไปสู่จุดหมายได้

การบริหารโครงการวิจัยจำเป็นต้องจัดการกับบุคคลต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันในวัฒนธรรมต่าง ๆ หรือในบางครั้งที่มีการวิจัยข้ามศาสตร์ พื้นฐานความรู้ของคณะวิจัยย่อมมีความแตกต่างกัน ผู้บริหารโครงการจำเป็นต้องนำพาบุคคลที่มีความแตกต่างเหล่านี้ให้สามารถทำงานจนบรรลุเป้าหมายเดียวกันได้อย่างราบรื่น โดยที่ผู้บริหารอาจไม่จำเป็นต้องรู้อันตรายอย่างลึกซึ้ง แต่ไม่ใช่ไม่มีความรู้อะไรเลยที่เกี่ยวข้อง เมื่อผู้บริหารมีความรู้ในระดับที่เข้าใจ และสื่อสารได้ จะทำให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

1.1.3 ผู้นำประสานคนภายในคุณภาพแห่งธรรม คือ ผู้บริหารที่เป็นผู้ประเสริฐด้วยหลักธรรม มีจิตใจที่ยิ่งใหญ่ เพียบพร้อมไปด้วยพรหมวิหาร 4 ประการ ประกอบไปด้วย 1) เมตตา คือ ความเป็นมิตรต่อกัน มีความปรารถนาต้องการให้ผู้อื่นมีความสุขทั้งที่เราเกี่ยวข้อง ไปจนถึงเพื่อนมนุษย์ 2) กรุณา คือ ความรู้สึกคล้อยตามไปกับผู้อื่นเมื่อเขาเกิดความทุกข์ ต้องการให้เขาพ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือความยินดีเมื่อเขาประสบความสำเร็จ และมีความสุข ความดีงาม และ 4) อุเบกขา คือ ไม่เกิดความลำเอียงเมื่อผู้อื่นปฏิบัติไม่ถูกต้อง

1.1.4 ผู้นำที่ดี ได้ทั้งคนได้ทั้งงานโดยไม่เสียหลักการ คือ ผู้นำที่เป็นมีความสมดุลด้วยพรหมวิหาร 4 ประการ โดยเป็น ปิโย แปลว่า เป็นที่รัก ซึ่งเกิดจากหลัก เมตตา กรุณา มุทิตา และ เป็น ครุ แปลว่า เป็นที่น่าเคารพ เกิดจากการมีอุเบกขา คือ การเอาการ เอาจานที่หนักแน่น (ซึ่งคุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการขยายความมาจากผู้นำตามลักษณะข้อ 3 ผู้นำประสานคนภายในคุณภาพแห่งธรรม)

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญของผู้บริหารโครงการวิจัย และเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญของผู้นำในบางข้อที่จะกล่าวต่อไป หลักธรรมดังกล่าวผู้บริหารโครงการวิจัยควรยึดถือ โดยการมีเมตตาต่อคณะวิจัย รวมถึงผู้อื่น ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย มีความกรุณา และ มุทิตา ซึ่งผู้บริหารอาจแสดงออกเมื่อบุคลากรมีเหตุให้เกิดความดีใจ หรือเสียใจ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับโครงการ หรือไม่เกี่ยวกับโครงการก็ตาม และข้อสุดท้ายคือ อุเบกขา คือไม่ส่งเสริมให้คณะวิจัยกระทำไม่เหมาะสม โดยเฉพาะการผิดระเบียบของจรรยาบรรณนักวิจัย ผู้บริหารโครงการวิจัยต้องมีความสมดุลระหว่างการเป็นที่รักและการเป็นที่เคารพ มีความเห็นอกเห็นใจคณะวิจัย และกล้าที่จะว่ากล่าวตักเตือนเมื่อเขาเหล่านั้น ดำเนินการไปในทางที่ไม่ดี

1.1.5 ผู้นำที่แท้ เป็นสื่อที่แสดงตัวของธรรม คือ ผู้ยึดธรรมเป็นใหญ่ เรียกว่ามีธรรมาธิปไตย ซึ่งเป็นผู้นำที่เชิดชูคุณธรรม หลักการ ปฏิบัติโดยเน้นความถูกต้องดีงาม มีความซื่อตรง ไม่มีอคติ ไม่มีความลำเอียง รักษาคุณภาพและความสามัคคีของคนในหมู่คณะ

ผู้บริหารโครงการวิจัยไม่ควรมีอคติในการบริหารในทุกขั้นตอน เช่นในการทำวิจัยไม่ควรมีส่วนได้ส่วนเสียกับองค์กรใด ๆ เป็นพิเศษที่จะทำให้งานวิจัยเกิดความบิดเบือน รวมถึงการบริหารการวิจัยต้องมีการกระจายงาน มอบหมายหน้าที่อย่างเป็นธรรม ไม่คัดเลือกผู้รับผิดชอบอย่างมีอคติเพราะรู้จักชอบพอกับเขาเป็นพิเศษ โดยที่เขาไม่มีความสามารถในการจัดการงานที่ได้รับมอบหมาย

1.1.6 ผู้นำ สื่อสารให้ผู้รับสารรู้เห็นสว่างตา สว่างใจไปด้วยกัน คือ ผู้นำที่ขยายจากผู้นำในข้อ 3 คือเป็นผู้นำที่มีพรหมวิหาร 4 ประการ และผู้นำในข้อ 4 คือเป็น ปิโย และ ครุ ที่มีหลักกัลยณมิตรธรรม 7 ประการ โดยเพิ่มเติมจาก 1) ปิโย และ 2) ครุ แล้ว จำเป็นต้องมีอีก 5 คุณสมบัติเพิ่มเติม คือ 3) ภาวนีโย แปลว่า มีความเป็นแบบอย่าง 4) วัตตา แปลว่า ผู้ที่มีความสามารถในการพูด 5) วจนิกขโม หมายถึง เป็นผู้รู้จักฟัง 6) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา แปลว่า เป็นผู้มีความสามารถในการอธิบายแถลงอย่างลึกซึ้ง และ 7) โน จัญฐาเน นิโยชะเย แปลว่า เป็นผู้ไม่ชักนำไปสู่เรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์

ผู้บริหารโครงการนอกจากจะเป็น ปิโย และ ครุ ดังที่ได้กล่าวไปในข้อ 4 แล้ว ยังต้องมี คุณลักษณะที่สำคัญอีก 5 ประการ คือ 1) ภาวนีโย เป็นแบบอย่างทั้งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เช่น การใช้ชีวิตและการยึดมั่นในคุณธรรม 2) วัตตา เป็นผู้ที่สามารถพูดจาสื่อสารได้ในหลายระดับ ทั้งในขณะวิจัย ผู้สนับสนุนโครงการ ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ 3) วจนิกขโม เป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นในทุกระดับ 4) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้สามารถชี้แจงได้ในหลายระดับ กล่าวคือ สามารถอธิบายคนที่มีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกันให้เกิดความกระจ่างในสิ่งที่ต้องการอธิบายได้ และ 5) โน จัญฐาเน นิโยชะเย เป็นผู้ไม่ชักนำการวิจัยออกไปนอกกลุ่มนอกทาง ซึ่งอาจทำให้สิ้นเปลืองเวลา และงบประมาณ

1.1.7 ผู้นำ พัฒนาความต้องการของคน คือ ผู้นำที่เปลี่ยนความคิดของคนในกลุ่ม เป็นผู้นำกำหนดเป้าหมายและการตัดสินใจของคนไปในทางที่ถูกต้องดีงาม โดยชักจูงเขาให้เกิดความสนใจ และมีความสุข ทำให้เกิดความร่วมมืออย่างประสานกลมกลืนอย่างเต็มใจ

ผู้บริหารโครงการวิจัยต้องสามารถเปลี่ยนความคิดของคนวิจัยได้ โดยลักษณะของความคิดที่ต้องการเปลี่ยนต้องไปสู่ความถูกต้องดีงาม ซึ่งในการวิจัยจำเป็นต้องเปลี่ยนความคิดบางอย่างของคนวิจัยในหลายลักษณะโดยผู้บริหารอาจทำการแก้ไขโมทัศน์ที่คลาดเคลื่อนในการทำวิจัยต่าง ๆ เช่น ระเบียบวิธีวิจัย การนำเสนอข้อมูลต่าง ทศนคติในการดำเนินการวิจัย ให้ผู้ทำวิจัยเห็นถึงผลกระทบในการทำวิจัยเพื่อให้เกิดการโน้มน้าวให้ผู้ทำวิจัยมีกำลังใจในการทำงาน หรือ การจุดประกายให้ผู้ทำวิจัยเกิดความต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

1.1.8 ผู้นำ รู้ทั้งเจ็ดด้านซึ่งทำให้พร้อมที่จะจัดการ คือ ผู้นำที่มีคุณสมบัติภายในตัวผู้นำเอง 7 ประการ ได้แก่ 1) รู้หลักการ คือ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กติกา 2) รู้จุดหมาย คือ มีความชัดเจนในจุดหมาย และมีพลังที่จะไปยังจุดหมายนั้น 3) รู้จักตน คือ รู้ว่าตนเองมีภาวะเป็นอย่างไร รู้ความสามารถ สติปัญญา ความถนัดของตน รวมทั้งจุดอ่อน จุดแข็งของตน 4) รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดีในเรื่องต่าง ๆ 5) รู้กาล คือ รู้จักจังหวะ ความพอเหมาะของเวลา 6) รู้ชุมชน คือ รู้จักสังคมตั้งแต่ภายในองค์กร กว้างขวางออกไปภายนอกไปจนถึงสังคมโลก และ 7) รู้บุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

เมื่อผนวกหลักการทั้ง 7 ประการดังกล่าวสอดคล้องกับหลักของการดำเนินโครงการการวิจัย ดังนี้

1) รู้หลักการ เช่น รู้ระเบียบ แบบแผนการวิจัย รู้จรรยาบรรณนักวิจัย รู้กติกา มารยาทในการขอทุนสนับสนุน เป็นต้น 2) รู้จุดหมาย คือ ผู้บริหารสามารถมองเห็นภาพปลายทางของการวิจัย และสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ในการวิจัย ตลอดจนจนประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย 3) รู้จักตน คือ รู้ศักยภาพของตนเอง เพื่อกำหนดโครงการวิจัยได้อย่างเหมาะสม และสามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาตนเองต่อไป 4) รู้ประมาณ คือ รู้ว่าจะต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในการวิจัยมากน้อยเพียงไร 5) รู้กาล คือ มีความสามารถในการคาดคะเนระยะเวลาในการดำเนินการต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ ทำให้สามารถวางแผน

การดำเนินการวิจัยได้เสร็จสิ้นทันกำหนด 6) รัฐชุมชน คือ มีความรู้บริบทต่าง ๆ โดยรอบ รู้แนวโน้ม ทิศทางของการวิจัยต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ และ 7) รัฐบุคคล คือ มีความรู้จักบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นตัวอย่างในการวิจัย หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่คอยให้คำปรึกษาต่าง ๆ

1.1.9 ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง เป็นผู้นำที่มีคุณสมบัติ 1) เป็นคนดี เป็นตัวอย่างที่ดี 2) เป็นกัลยาณมิตรให้แก่ผู้อื่น และมีกัลยาณมิตรที่ดีเป็นเพื่อนร่วมงาน 3) มีสติ อยู่บนความไม่ประมาท 4) ตื่นตัว ทันทต่อสถานการณ์ มีความกระตือรือร้น 5) มองกว้าง ไม่มองเฉพาะองค์กร หรือชุมชนของตน มองกว้างไปจนถึงบริบทของสังคมโลก 6) คิดไกล คิดอย่างมีเหตุผล มีวิจรรย์ญาณ และ 7) ใฝ่สูง มีจุดหมายที่ตั้งงาม และสูงส่ง ทำเพื่อสันติสุขในสังคม

คุณสมบัติในข้อ 9 ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง ครอบคลุมในวงกว้าง ดังนั้นในการนำไปปฏิบัติใช้ สามารถปฏิบัติได้ทุกขั้นตอน หรือทุกส่วนในบริหารโครงการวิจัย

1.2 หลักธรรมขององค์กรวิจัย

หลักธรรมที่มีความสำคัญสำหรับองค์กรวิจัยนั้น มีความจำเป็นที่สมาชิกทุกคนในองค์กร รวมทั้งผู้บริหารควรยึดถือเป็นหลักในการดำเนินการวิจัยร่วมกัน ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญ 3 ประการ 1) มรรค 8 ที่มุ่งก่อให้เกิดการประสบความสำเร็จในองค์กร 2) อิทธิบาท 4 เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ และ 3) สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ความหมายของคำทั้ง 3 ประการตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (ป.อ. ปยุตโต, 2546) และการนำมาปรับใช้สำหรับองค์กรวิจัยมีดังต่อไปนี้

1.2.1 มรรค 8 มีชื่อเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมัคค์ มงคลประกอบ 8 อย่างคือ 1) สัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบ (right view หรือ right understanding) คือความรู้ อริยสัจ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้กุศล 2) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ (right thought) 3) สัมมาวาจา คือ วาจาชอบ พูดในทางสุจริต (right speech) 4) สัมมากัมมันตะ คือ กระทำชอบ ภายสุจริต (right action) 5) สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพชอบ เว้นจากมิถฉชีพ (right livelihood) 6) สัมมาวายามะ คือ พยายามชอบ (right effort) 7) สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ (right mindfulness) และ 8) สัมมาสมาธิ คือ จิตมั่นชอบ (right concentration)

มรรค 8 เป็นทางสายเดียว ที่ประกอบไปด้วย 8 อย่าง จึงเป็นหนทางที่สมบูรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2555) เนื่องจากหลักธรรมมีความกว้างขวาง ดังนั้นเมื่อนำมาใช้ในบริบทขององค์กรวิจัย จะสามารถนำมาใช้ได้บริบทของทวิวิจัย มรรค 8 มีชื่อและดังต่อไปนี้ 1) สัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบ มีความสอดคล้องกับหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนา คือ อริยสัจ 4 คือความทุกข์ การหาสาเหตุ ภาวะที่ไม่เป็นทุกข์ และแนวทางการดับทุกข์ สามารถนำมาปรับใช้องค์กรได้เมื่อเกิดปัญหาในทุกขั้นตอน 2) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ คิดในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่คิดเอาเปรียบผู้อื่นในการวิจัย 3) สัมมาวาจา คือ วาจาชอบ พูดในทางสุจริต เช่น เมื่อต้องสัมภาษณ์ ไม่พูดจาตู่ถูกผู้ให้ข้อมูล พูดด้วยภาษาที่เหมาะสมกับแหล่งข้อมูล (right speech) 4) สัมมากัมมันตะ คือ กระทำชอบ ภายสุจริต (right action) เช่น ศึกษาข้อมูลของตัวอย่างที่จะไปเก็บข้อมูล และวางตัวให้เหมาะสม 5) สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพชอบ เว้นจากมิถฉชีพ เมื่อทวิวิจัยควรละเว้นจากการรับอามิสสินจ้างเพื่อปิดเบือนผลการวิจัยให้แก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (right livelihood) 6) สัมมาวายามะ คือ พยายามชอบ (right effort) เช่น มีความมุ่งมั่นในการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้มีความสามารถในการทวิวิจัยที่ดีขึ้น 7) สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ (right mindfulness) เช่น การคิดถึงข้อมูลที่จะนำมาเชื่อมโยงอย่างถูกต้องเหมาะสม เช่น 8) สัมมาสมาธิ คือ จิตมั่นชอบ (right concentration) เช่น ยึดอยู่กับงานวิจัยที่กำลังทำอยู่โดยไม่เินงานอื่นมาเกี่ยวข้อง

1.2.2 อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมที่ทำให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ประกอบไปด้วยคุณธรรม 4 อย่างคือ 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ต้องการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และมีจิตใจฝักใฝ่กับสิ่งนั้นอยู่เสมอ 2) วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม ขยันขันแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 3) จิตตะ คือความคิด รับรู้ในสิ่งที่ทำ มีจิตฝักใฝ่ไม่ฟุ้งซ่าน 4) วิมังสา คือความไตร่ตรอง หรือทดลอง หาเหตุผลในและวิธีแก้ไขต่อสิ่งนั้นอย่างมีหลักการ

ในการวิจัยย่อมมีการกำหนดประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย ซึ่งเป็นเป้าหมายของงานวิจัย ด้วยเหตุนี้ข้อปฏิบัติ 4 จึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินการวิจัยต่อคณะวิจัยในทุกระดับ แนวทางการปรับใช้ข้อปฏิบัติ 4 ในบริบทของการทำวิจัย มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้ 1) ฉันทะ ผู้ทำวิจัยต้องมีความพอใจส่วนที่ตนเองได้ทำ และมีความฝึกฝนในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายว่าตนเองจะได้ประโยชน์ในงานวิจัยนั้น เช่น ได้รับความรู้จากการทำงาน ได้ฝึกการเขียน การสร้างเครื่องมือ และวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมจากงานวิจัย 2) วิริยะ ผู้วิจัยต้องมีความอดทนต่องานที่ได้รับมอบหมาย โดยทำงานอย่างสุดความสามารถ และให้เสร็จทันเวลา 3) จิตตะ ผู้วิจัยต้องไม่วอกแวกไปทำอย่างอื่นในขณะที่ทำงาน ซึ่งการวอกแวกทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน และทำให้คุณภาพของงานไม่ดีเท่าที่ควร 4) วิมังสา คือหลักการแก้ปัญหาเมื่อประสบกับปัญหา ผู้วิจัยควรแก้ปัญหาด้วยเหตุด้วยผลอย่างมีวิจารณญาณที่รอบคอบ

1.2.3 สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ประกอบไปด้วย ธรรม 4 ประการ คือ 1) ทาน คือ การให้ เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน 2) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ คือ วาจาเป็นที่รัก มีน้ำใจ ชาบซึ่งกินใจ ไพเราะอ่อนหวาน 3) อัถถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ และ 4) สมานัตตา คือ ความเสมอต้นเสมอปลาย วางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ

สังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางที่ทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ในหมู่คณะ ที่องค์กรจำเป็นต้องยึดปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในองค์กร แนวทางการปรับใช้สังคหวัตถุ 4 ในบริบทของการทำวิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้ 1) ทาน เช่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานในกรณีที่เพื่อนร่วมงานประสบปัญหา และเรามีความรู้ควรยื่นมือช่วยเหลือ นอกจากนี้ควรแบ่งปันโอกาสทางหน้าที่การงานในวาระต่าง ๆ ให้เพื่อนได้รับรู้ 2) ปิยวาจา เช่น พูดจาด้วยความไพเราะต่อเพื่อนร่วมงานที่ใช้ได้ในทุกขั้นตอนของการวิจัย 3) อัถถจริยา เช่น การมุ่งประเด็นวิจัยให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะ การไปเก็บข้อมูลควรไปถ่ายถอดความรู้ หรือพัฒนาสังคมให้แก่ชุมชนเหล่านั้นด้วย 4) สมานัตตา คือ ปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมแก่ฐานะ ซึ่งในฐานะผู้วิจัยควรมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ในฐานะผู้ที่มาขอความรู้จากตัวอย่าง ไม่วางตัวว่าอยู่เหนือกว่า

2. พุทธวิธีบริหารโครงการวิจัย

การบริหารในพุทธศาสนาเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมหลังจากสองเดือนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ หรือเรียกว่าวันอาสาฬหบูชา พระพุทธเจ้าได้เผยแพร่หลักธรรมให้แก่ปัญจวัคคีย์ ซึ่งเกิดเป็นสังฆรัตนะเป็นสมาชิกในพุทธศาสนาขึ้น พระพุทธเจ้าจึงต้องบริหารคณะสงฆ์เหล่านี้ ให้บรรลุเป้าหมายในการเผยแพร่ธรรมสู่สาธารณะชนต่อไป หลักการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารที่ดำรงสืบต่อมาเป็นระยะเวลากว่า 2,500 ปี กระจายอยู่ในเนื้อหาต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก เมื่อทำการศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้น จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้พิจารณาหลักพุทธบริหารโดยแบ่งตามหน้าที่ (function) ของนักบริหาร ซึ่งมีอยู่ 5 ประการ ตามหลักการบริหารคือ POSDC โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549)

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ณ ปัจจุบัน เพื่อให้ประสบความสำเร็จในเป้าหมายที่ตามมาในอนาคต การวางแผนเพื่อบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้า ประกอบไปด้วยการใช้วิสัยทัศน์ในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ พันธกิจขององค์กรอย่างชัดเจน ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า **ผู้บริหารต้องมีจักขุมา** คือ การมีสายตาวัดไกลที่ผู้บริหารสามารถมองเห็นภาพจุดหมายปลายทางได้อย่างชัดเจน และทำการสื่อสารให้เกิดการยอมรับจากสมาชิกภายในองค์กรได้ และสามารถดำเนินไปสู่จุดหมายร่วมกันทั้งองค์กรภายใต้วิสัยทัศน์นี้ ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์ให้แก่สมาชิกภายในองค์กรเป็นขั้นเป็นตอนไป ดังเช่นพระพุทธเจ้า ที่ได้ดำรัสแก่อัญญา โภณทัตถุญะว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” พุทธดำรัสดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ ให้แก่สมาชิกใหม่ ได้ปฏิบัติตามในทิศทางเดียวกันกับองค์กร ซึ่งวัตถุประสงค์ในที่นี้คือการพ้นทุกข์ แต่เมื่อสมาชิกบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว วัตถุประสงค์ก็จะเปลี่ยนไป เปลี่ยนเป็นการเผยแพร่ธรรมเพื่อช่วยเหลือคนอื่นหลุดพ้นทุกข์

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน ให้มีความสัมพันธ์ และสายบังคับบัญชาภายในองค์กร เพื่อกำหนดภาระในการรับผิดชอบ และการกระจายอำนาจ ทางพุทธศาสนารับสมาชิกใหม่ที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุทุกรูปต้องละชื่อ และตระกูลเดิม ภิกษุทุกรูปต่างมีความเท่าเทียมเสมอกันหมด อย่างไรก็ตามการเท่าเทียมเสมอกันหมดอาจก่อให้เกิดปัญหา เพราะสมาชิกเชื่อว่าตนเองเท่าเทียมกันหมด ดังนั้นพระพุทธรเจ้าจึงทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชที่หลังต้องเคารพผู้ที่บวชก่อน เมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธรเจ้าจึงทรงแบ่งพุทธบริษัทออกเป็น 4 ส่วน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และทำการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์ในการดำเนินการให้การอุปสมบท และแก้ปัญหาในคณะสงฆ์

S คือ Staffing หมายถึง การบริหารบุคคล เป็นการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลในองค์กร เกี่ยวข้องกับการจัดหาบุคลากรที่และพัฒนาศักยภาพให้มีความรู้เหมาะสมกับงาน ซึ่งผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องได้รับการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ โดยผู้ที่เข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธี หลังจากที่ได้ทำการบวชเข้ามาในพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกฝน ศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์ ซึ่งการจัดการศึกษาทางพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าในทางทฤษฎี โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละคน พระพุทธรเจ้าทรงเปรียบเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของผู้เรียนออกเป็นบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลตามจริต 6 หลังจากทีบุคคลได้รับการพัฒนาแล้วจึงได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ต่อไป นอกจากนี้ พระพุทธรเจ้าได้ใช้ 3 วิธีในการฝึกคนเช่นเดียวกับการฝึกม้า ได้แก่ 1) วิธีนิมนวล ใช้กับคนที่ควรให้กำลังใจ 2) วิธีรุนแรง ใช้กับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และ 3) วิธีผสมผสาน คือ คนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวตำหนิ

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยความสะดวก เป็นการสื่อสารภายในองค์กรเพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้ในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ คือเป็นผู้ที่มีความสามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่นต้องการปฏิบัติตามสิ่งที่มีผู้นำต้องการ นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ 2 ประการของผู้บริหารได้แก่ 1) อุตสาหสมบัติ คือ ความเพียรพร้อมด้วยคุณสมบัติที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และ 2) ความมีน้ำใจในการปฏิบัติเพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน ทั้งนี้อุตสาหสมบัติที่สำคัญของพระพุทธรเจ้าคือความสามารถในการสื่อสารที่ประกอบได้ด้วยหลักการ 4 ส. ได้แก่ 1) สันทสนา (แจ่มแจ้ง) คือการอธิบายวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน 2) สมာทปนา (จงใจ) คือ อธิบายให้ผู้อื่นคล้อยตาม เห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดการศรัทธา 3) สมุตเตชชา (แก้หลัก) คือ การทำให้ผู้อื่นเชื่อมั่นในตนเอง มีความกระตือรือร้น 4) สัมปหังสนา (ร่าเริง) คือ ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร พระพุทธรเจ้าทรงเป็นที่ยอมรับเนื่องจากไม่ใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีธรรมาธิปไตยเป็นหลัก

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมการปฏิบัติงานให้มีคุณภาพ ทั้งความคงเส้นคงวาของการดำเนินงาน และการแก้ปัญหาต่าง ๆ จากพระวินัยที่พระพุทธรเจ้าได้บัญญัติไว้ จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง การบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องช่วยให้พระสงฆ์มีวินัย และมีกฎเกณฑ์ในตนเองไม่ให้ประพฤติดีผลไปจากสิ่งที่พระพุทธรเจ้าได้บัญญัติไว้ มีการกำชับบัญญัติต่าง ๆ ในวันพระ 15 ค่ำ ประเพณีปฏิบัตินี้เรียกว่า การสวดปาฏิโมกข์ นอกจากนี้พระภิกษุยังต้องทำการบวระณาต่อคณะสงฆ์ในวันออกพรรษา ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ได้รับการว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกัน

การนำพุทธวิธีบริหารมาใช้กับโครงการวิจัยนั้น จำเป็นต้องปรับให้สอดคล้องกับระเบียบขั้นตอนของโครงการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วยการบริหารโครงการวิจัยต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในที่นี้เพื่อให้เกิดความกระชับ จึงขอสรุปสาระสำคัญของแต่ละขั้นตอนพอสังเขป หลังจากนั้นจึงนำหลักการเบื้องต้นของการบริหารมาปรับใช้ในการบูรณาการกับพุทธวิธีการบริหาร ทั้ง 5 ประการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าในสามส่วนแรก คือ 1) การวางแผน (P) 2) การจัดองค์กร (O) และ 3) การบริหารบุคคล (S) ในแต่ละระดับของการบริหารล้วนมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน แต่ในสองส่วนที่เหลือคือ 4) การอำนวยความสะดวก

(D) และ 5) การกำกับดูแล (C) ในแต่ละระดับต่างมีลักษณะเดียวกัน คือมีการดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งโครงการ แต่มีเนื้อหาแตกต่างกันไปตามบริบทที่เปลี่ยนไปเพียงเล็กน้อย การบริหารโครงการวิจัยแต่ละชั้นตอนมีดังต่อไปนี้

2.1 การบริหารต้นน้ำ: การวางแผนโครงการวิจัย การวางแผนนับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เมื่อเปรียบเทียบการวางแผนโครงการวิจัยเป็นต้นน้ำ เมื่อต้นน้ำมีระเบียบแบบแผนที่ดี มีคุณภาพ ย่อมทำให้ส่วนต่อ ๆ ไปมีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพตามไปด้วย (อย่างไรก็ตามการมีต้นน้ำที่ดี ไม่จำเป็นจะต้องมีกลางน้ำ และปลายน้ำที่ดีเสมอไป) ในทางกลับกันหากต้นน้ำขาดคุณภาพ เป็นไปแทบไม่ได้เลยที่กลางน้ำ และปลายน้ำจะมีคุณภาพ เช่นเดียวกับการวางแผนในการวิจัย การวางระเบียบโครงการ ที่ประกอบไปด้วยหลายส่วนที่สำคัญ ส่วนในจุดเริ่มต้น เช่น ชื่อเรื่อง ความสำคัญและปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตของงานวิจัย ฯลฯ ล้วนเป็นเสมือนพิมพ์เขียวของงานวิจัย ที่งานวิจัยฉบับสมบูรณ์จะออกมาตามแบบแผนที่ได้กำหนดไว้สำหรับโครงการวิจัยที่มีขนาดใหญ่ จำเป็นต้องใช้ทีมวิจัย และทรัพยากรจำนวนมาก ทักษะการบริหารจึงมีบทบาทตั้งแต่ขั้นต้นน้ำ

การวางแผน (P) ถือว่ามีความสำคัญมากในต้นน้ำของโครงการวิจัยนั้น เนื่องจากเป็นขั้นตอนของการวางแผนโครงการวิจัยโดยรวม ผู้บริหารโครงการจะต้องมีจักษุมา คือการมีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล สามารถมองเห็นภาพของการวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบโครงการได้อย่างชัดเจน เช่นงานวิจัยจะมีผลกระทบต่อสังคม (impact) ในมุมมองกว้างมากน้อยเพียงไร มีข้อจำกัดในงานวิจัยอะไรบ้าง ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้างในการวิจัย เป็นต้น ความมีจักษุมาดังกล่าว ยิ่งผู้บริหารมีมากเท่าไร การเขียนโครงการวิจัยจะมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเท่านั้น เนื่องจากผู้บริหารมีความกระจ่างในระเบียบขั้นตอนของการวิจัยอย่างชัดเจน

การจัดองค์กร (O) เป็นเรื่องของกระจายอำนาจ ซึ่งในต้นน้ำของโครงการวิจัย จำเป็นต้องมีข้อมูลที่เพียงพอในหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่า โครงการมีแนวโน้มที่จะประสบผลสำเร็จ สามารถหาค่าตอบได้ มีทฤษฎีรองรับ ผู้บริหารควรแบ่งทีมงานวิจัยออกเป็นส่วนย่อย ๆ ให้เป็นหมวดหมู่เพื่อให้มีความเหมาะสมในการปฏิบัติงาน ดังเช่นพระพุทธเจ้าทรงแบ่งพุทธบริษัทออกเป็น 4 ส่วน และกระจายอำนาจในหมู่สงฆ์ การแบ่งทีมวิจัยออกเป็นส่วน ๆ จะช่วยให้ง่ายต่อการบริหารจัดการ และแบ่งเบาภาระของผู้บริหารได้ ทีมงานที่แบ่งในขั้นต้นน้ำเช่น ทีมงานทบทวนวรรณกรรม ที่อาจแบ่งออกเป็นส่วนย่อย ๆ ตามเนื้อหา เช่น ทีมที่รับผิดชอบในการค้นหารวบรวมงาน ทีมที่รับผิดชอบในการหางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทีมสรุปกรอบความคิดในการวิจัย เป็นต้น

การบริหารบุคคล (S) ในขั้นต้นน้ำ เน้นการจัดหาบุคลากรที่จะเข้ามาทำการวิจัยในโครงการ ผู้บริหารควรพิจารณาว่าผู้ที่เข้ามาร่วมในโครงการมีความรู้ความสามารถเหมาะสมในงานวิจัยหรือไม่ อย่างไรก็ตามทางพุทธศาสนามุ่งเน้นเรื่องศีลธรรมเป็นหลัก ดังนั้นผู้ที่จะเข้ามาร่วมงานเพียงแค่ว่าเป็นคนเก่ง และมีความสามารถยังไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีความดีเป็นสำคัญด้วย ซึ่งคุณลักษณะทางด้านความดี มีความสำคัญในการวิจัยเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยที่ไม่มีคุณธรรมอาจทำให้เกิดผลเสียในวงกว้าง เช่นการบิดเบือนข้อมูลเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล การทำให้แหล่งข้อมูลเสียหาย การคัดลอกผลงานผู้อื่น การละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เป็นต้น การเลือกคนดีเข้ามาร่วมในการวิจัยนี้ มีความสอดคล้องกับจรรยาบรรณของนักวิจัย (ศึกษาเพิ่มเติมได้จาก จรรยาบรรณนักวิจัย ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2541) ที่บริหารควรพิจารณาเลือกผู้ที่ไม่มีความดีที่จะละเมิดจรรยาบรรณของนักวิจัยใด ๆ ที่กำหนดไว้เป็นอย่างน้อย

การอำนวยความสะดวก (D) ผู้บริหารจำเป็นต้องมีความสามารถในการโน้มน้าวให้ทีมวิจัยสามารถปฏิบัติตามที่ผู้บริหารต้องการได้ เมื่อพิจารณาแล้วหลักอรรถกถาของพระพุทธเจ้ามีความสำคัญตั้งแต่ขั้นต้นน้ำนี้ โดยใช้ สันตัสสนา การแสดงวิธีการอย่างชัดเจน เช่นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งค้นคว้าต่าง ๆ และการแนะนำคำสำคัญในเบื้องต้นที่จะนำมาใช้ในการเขียนโครงการของทีมวิจัย สมหาปนา การทำให้เห็นชอบคล้อยตาม เช่น การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการทบทวนเอกสาร ทำให้เป็นเรื่องน่าสนใจ สมุเตชนา การสนับสนุนให้กำลังใจ เช่น ให้ความช่วยเหลือเมื่อไม่สามารถหาข้อมูลได้ และสัมปหังสนา กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศในการทำงานอย่างกัลยาณมิตร เช่น การจัดให้ทีมวิจัยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกันกับข้อมูลต่าง ๆ ที่ทีมงานค้นคว้ามา

การกำกับดูแล (C) การกำกับดูแลมีความสำคัญในทุกชั้นตอน รวมถึงขั้นต้นน้ำด้วย เนื่องจากผู้บริหารจำเป็นต้องควบคุมการจัดทำแผนการวิจัย และข้อมูลต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย และเกิดความราบรื่นอยู่ตลอดเวลา ผู้บริหารควรจัดให้เกิดการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิชาปรัชญาธรรมซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าได้กำหนดการ ปาฏิโมกข์ ในทุกวันพระ 15 ค่ำ และการปวารณาของภิกษุต่อคณะสงฆ์ในวันออกพรรษา

2.2 กลางน้ำ: การดำเนินการวิจัย มุ่งเน้นในการปฏิบัติตามแผนการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ในขั้นต้นน้ำ ซึ่งการบริหารงานให้เกิดความราบรื่นนั้นผู้บริหารจำเป็นต้องพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เตรียมพร้อม และไม่ได้เตรียมพร้อมที่จะรับมือล่วงหน้า การบริหารกลางน้ำถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นช่วงที่ยาวนาน ซึ่งเป็นเวลาส่วนใหญ่ของโครงการวิจัย หากผู้บริหารไม่สามารถควบคุมโครงการให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ อาจทำให้เกิดปัญหาต่อโครงการในภาพรวม เช่น โครงการวิจัยเสร็จล่าช้ากว่าที่กำหนดไว้ งบประมาณในการดำเนินการบานปลาย และงานวิจัยขาดคุณภาพ เป็นต้น

การวางแผน (P) แม้ว่าจะไม่ใช่การบริหารขั้นต้นน้ำ การวางแผนยังคงถือว่ามีความสำคัญ เนื่องจากในช่วงกลางน้ำ ขั้นตอนในการวิจัยจะถูกแบ่งออกเป็นช่วงย่อย ๆ เช่น ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย ขั้นตอนการออกแบบการสุ่มตัวอย่าง ขั้นตอนการเก็บข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนประกอบไปด้วยแผนการย่อย ๆ ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ ความมีจิกจุม่า หรือ วิสัยทัศน์ของผู้บริหารยังคงมีความจำเป็น ซึ่งอาจไม่ได้มีการคาดการณ์ที่ยาวไกล เช่นเดียวกับการบริหารต้นน้ำ แต่แบ่งออกเป็นช่วงย่อย ๆ มากกว่า ตามขั้นตอนที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ผู้บริหารต้องสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ให้ทีมวิจัยแต่ละคนได้ อย่างเป็นลำดับขั้นตอนเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าที่กำหนดวัตถุประสงค์ให้แก่พระสงฆ์แต่ละรูปคือการพันทุกขิในขั้นต้น และเมื่อสมาชิกบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว วัตถุประสงค์ก็จะเปลี่ยนไป เปลี่ยนเป็นการเผยแพร่ธรรม ซึ่งในการกำหนดวัตถุประสงค์ของทีมวิจัย เช่น เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ให้ทำการตรวจสอบการขาดหายของข้อมูล หลังจากนั้นจึงจัดการกับข้อมูลที่ขาดหายด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง

การจัดองค์กร (O) เช่นเดียวกับการบริหารต้นน้ำการกระจายอำนาจยังคงมีความจำเป็น แต่บริบทของภาระหน้าที่ของทีมวิจัยอาจเปลี่ยนไป เช่น จากที่ต้องหาข้อมูลเพื่อรวบรวมทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ไปเป็นการเก็บข้อมูล หรือการวิเคราะห์ข้อมูล โดยที่การกระจายอำนาจยังคงมีบทบาทสำคัญเช่นเดิม เนื่องจากในขั้นตอนกลางน้ำนี้เป็นการทำงานที่มีระยะยาวที่สุดในการวิจัย ดังนั้นสิ่งที่สำคัญคือ ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าต้องมีความรับผิดชอบ และผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาจำเป็นต้องเชื่อฟังผู้ที่ได้รับมอบหมายนั้น โดยไม่ยึดติดว่าตนเองเคยเป็นหัวหน้ามาก่อน หรือมีอายุมากกว่า เฉากเช่นการบวชของพระสงฆ์ที่ละทิ้งชื่อและตระกูลเดิม มาเริ่มต้นเป็นสมาชิกใหม่ของคณะสงฆ์ ซึ่งเคารพกันตามลำดับพรรษาที่ออกบวช

การบริหารบุคคล (S) ในขั้นตอนกลางน้ำ ทีมวิจัยจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะบางอย่างที่จำเป็น เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติตามขั้นตอนย่อย ๆ ในการวิจัยได้ ซึ่งการฝึกอบรมนี้ อาจเป็นการฝึกอบรมก่อนลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูล การฝึกอบรมการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีความซับซ้อน การถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นในการทำวิจัย เป็นต้น การฝึกฝนทีมงานวิจัยนี้ ควรยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับคนแต่ละคน ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าแบ่งบวชออกเป็น 4 เหล่า ซึ่งบุคคลแต่ละคนอาจเป็นบ่าวได้หลายเหล่าขึ้นอยู่กับว่าจะให้เขาเรียนรู้ในเรื่องใด ผู้บริหารควรทราบว่าบุคลากรแต่ละคนมีความถนัดทางการวิจัยในแต่ละด้านมากน้อยเพียงไร และจัดการศึกษาให้เหมาะสม ในกรณีที่ผู้บริหารมีความรู้ในเรื่องนั้น ควรถ่ายทอดอย่างหมดจด โดยไม่หวงความรู้ ซึ่งจะประโยชน์ในอนาคต ดังเช่นพระพุทธเจ้าได้สั่งสอนให้พระสงฆ์สามารถบรรลุธรรมได้ เช่นเดียวกับพระองค์ หลังจากนั้นพระสงฆ์ เหล่านั้นจึงสามารถทำหน้าที่สนับสนุนพระพุทธเจ้าในการเผยแพร่ทางดับทุกขิให้แก่ชาวโลกได้

การอำนวยการ (D) หลักอรรถทิตตสมบัติ ของพระพุทธเจ้ามีความสำคัญต่อการบริหารกลางน้ำเช่นเดียวกับต้นน้ำ โดยเนื้อหาของกลางน้ำจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดของเนื้อหา ได้แก่ สันติสนา การแสดงวิธีการอย่างชัดเจน เช่น หลักการเก็บข้อมูล หลักการวิเคราะห์ข้อมูล สมาทปนา การทำให้เห็นชอบคล้อยตาม เช่น บรรยายให้ทีมวิจัยเห็นภาพก่อนลงไปภาคสนาม สมุดเตชนา การสนับสนุนให้กำลังใจ เช่น ให้ความช่วยเหลือเมื่อประสบกับปัญหาการทำงานในภาคสนามต่าง ๆ และสัมปทังสนา กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศในการทำงานอย่างกัลยาณมิตร เช่น สนับสนุนให้เกิดการทำงานโดยแบ่งเป็นทีมย่อย ๆ เช่น ทีมเก็บข้อมูล และทีมวิเคราะห์ข้อมูล

การกำกับดูแล (C) เช่นเดียวกับการบริหารต้นน้ำ การกำกับดูแลในแต่ละขั้นตอนในการบริหารกลางน้ำจำเป็นต้องดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบการประชุมต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกได้ทราบถึงความคืบหน้าในโครงการวิจัย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยมีความแตกต่างกับการบริหารต้นน้ำทางด้านเนื้อหาที่นำมาประชุมจะเน้นไปทางด้านระเบียบขั้นตอนการปฏิบัติการวิจัยเป็นส่วนใหญ่

2.3 ปลายน้ำ: การเผยแพร่ผลงานวิจัย เป็นขั้นตอนสุดท้ายของโครงการวิจัย ซึ่งทำได้หลายลักษณะทั้งการเขียนรายงานและบทความวิจัย เนื่องจากการวิจัยมีรายละเอียดมากมาย ดังนั้นในขั้นตอนนี้ผู้บริหารโครงการวิจัยจำเป็นต้องบริหารจัดการที่วิจัยเช่นเดียวกันกับขั้นตอนการบริหารต้นน้ำและกลางน้ำ โดยการทำงานของที่วิจัยในขั้นปลายน้ำนี้อยู่ในรูปแบบของการเขียนเป็นหลัก ผู้บริหารต้องคอยควบคุมกำกับให้งานเขียน มี 3 คุณลักษณะที่สำคัญคือ มี เอกภาพ สัมพันธภาพ สารัตถภาพ นอกจากนี้ผู้บริหารต้องพิจารณาแหล่งเผยแพร่ผลงานวิจัย ได้แก่ การเผยแพร่ในวารสาร และการเผยแพร่ในงานประชุมวิชาการว่าเป็นแหล่งเผยแพร่งานวิจัยที่มีความเหมาะสมหรือไม่

การวางแผน (P) ในขั้นสุดท้ายนี้ ผู้บริหารยังคงจำเป็นต้องมีจิตซุมมา คือวิสัยทัศน์ในการเผยแพร่ผลงานวิจัย ผู้บริหารต้องทราบถึงแหล่งข้อมูลในการเผยแพร่ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร เช่น วารสารเล่มใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยที่ได้จัดทำไป มีโอกาสต่อการตีพิมพ์มากน้อยเพียงไร มีค่า impact factor เท่าไร และมีความเหมาะสมหรือไม่ มีกลุ่มคนประเภทไหนเป็นผู้บริโภคหลัก นอกจากนี้วิสัยทัศน์ในด้านแหล่งตีพิมพ์แล้ว ผู้บริหารจำเป็นต้องกำหนดหน้าที่ของที่วิจัยให้เหมาะสมกับงานในขั้นปลายน้ำนี้ ว่าใครมีหน้าที่จะรับผิดชอบในส่วนใด ซึ่งหน้าที่ในขั้นปลายน้ำจะเน้นการเผยแพร่ และการเขียนเป็นหลัก

การจัดองค์กร (O) เนื่องจากการบริหารปลายน้ำ มีการเผยแพร่และการเขียนเป็นหลัก ดังนั้น การจัดการองค์กรในช่วงนี้จะมีลักษณะเป็นการจัดการคล้ายกับการจัดพิมพ์หนังสือ ซึ่งต้องมีผู้รับผิดชอบส่วนต่าง ๆ ของรายงานวิจัย อย่างไรก็ตามต้องมีผู้รับผิดชอบในองค์รวมของหนังสือด้วย คือ บรรณาธิการ ซึ่งถือว่ามีหน้าที่สำคัญที่จะทำให้รายงานทั้งเล่มมีเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพ นอกจากนี้ ในการนำเสนอรายงานในการประชุมวิชาการ หน้าที่ในการนำเสนอจะเพิ่มขึ้นมา ซึ่งผู้บริหารควรจัดการให้เหมาะสมตามความสามารถของแต่ละบุคคลด้วย

การบริหารบุคคล (S) เช่นเดียวกับการบริหารกลางน้ำ คือการเน้นด้านการพัฒนาบุคคล ซึ่งในการบริหารขั้นปลายน้ำนี้ ทักษะที่จำเป็นแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ ทักษะทางด้านการเขียน ในกรณีที่ทำการเขียนบทความวิจัย และทักษะการพูดเมื่อต้องนำเสนอในลักษณะของงานประชุมวิชาการ

การอำนวยการ (D) หลักอรรถทิตตสมบัติ ของพระพุทธเจ้ามีความสำคัญต่อการบริหารกลางน้ำเช่นเดียวกับต้นน้ำ โดยเนื้อหาของกลางน้ำจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดของเนื้อหา ได้แก่ สันตัสสนา การแสดงวิธีการอย่างชัดเจน เช่น การอธิบายวิธีการเขียนรายงาน การยกตัวอย่างการเขียนรายงานที่ดี สมบาทปนา การทำให้เห็นชอบคล้อยตาม เช่น การทำให้เห็นคุณค่าในการเผยแพร่ผลงานวิจัย สมุตเตขนา การสนับสนุนให้กำลังใจ เช่น ให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาในการเขียนเมื่อสมาชิกมีปัญหา และสัมพันธสนา กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศในการทำงานอย่างกัลยาณมิตร เช่น การสนับสนุนให้วิพากษ์การเขียนของกันและกันอย่างกัลยาณมิตร

การกำกับดูแล (C) การกำกับดูแลยังคงมีอยู่อย่างสม่ำเสมอตั้งแต่การบริหารต้นน้ำ จนถึงปลายน้ำ ซึ่งเนื้อหาของการประชุมจะเป็นเรื่องของการเขียนรายงานการวิจัย และการหาแหล่งในการเผยแพร่ตีพิมพ์

จากแนวทางการบริหารโครงการวิจัยที่ได้กล่าวมาในข้างต้นใน 3 ระดับคือ การบริหารต้นน้ำ กลางน้ำ และ ปลายน้ำ ที่ผนวกพุทธวิธีการบริหารทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล เมื่อนำสาระสำคัญมาสรุปเป็นตาราง ให้เห็นภาพรวม เพื่อให้เกิดความสะดวกในการนำไปใช้สามารถนำเสนอได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงแนวทางการบริหารโครงการวิจัยที่ผนวกพุทธวิถีการบริหาร

ระยะของการ ดำเนิน โครงการวิจัย	พุทธวิถีการบริหาร				
	การวางแผน (P)	การจัดองค์กร (O)	การบริหารบุคคล (S)	การอำนวยความสะดวก (D)	การกำกับดูแล (C)
ต้นน้ำ	การเขียนแผนโครง การวิจัยผู้บริหาร ต้องมีวิสัยทัศน์ที่ มองเห็นตั้งแต่ต้น จนจบโครงการ	การมอบหมายงาน ทบทวนวรรณกรรม กระจายอำนาจตาม เนื้อหาที่รับผิดชอบ	การคัดเลือกบุคลากร ให้มี ความรู้ ความสามารถ และมีความดี		
กลางน้ำ	การวางแผน ขั้นตอนย่อยในการ วิจัย ผู้บริหารต้อง มีความละเอียดใน แผนการวิจัยแต่ละ ขั้นตอน	การมอบหมายหน้าที่ หลักในการวิจัย มีการ กระจายอำนาจตาม หน้าที่ต่าง ๆ ทีมวิจัย ต้องละทิ้งคุณสมบัติที่ เคยมีมาแต่เดิมเพื่อ สวมบทบาทตาม หน้าที่ ที่ได้รับ มอบหมาย	การฝึกอบรม ในทักษะที่ จำเป็น เช่น ทักษะการ สร้างเครื่องมือ ทักษะการ เก็บข้อมูล และทักษะการ วิเคราะห์ข้อมูล	ดำเนินโครงการ ตามหลักอรรถัตถิ สมบัติของ ผู้บริหาร - สันติสสนา (แจ่มแจ้ง) - สมาทปนา (จูงใจ) - สมุตเตชนา (แก้แค้น) - สัมปหังสนา (ร้ายแรง)	การควบคุมให้งาน ดำเนินไปด้วย ความเรียบร้อย โดยจัดการประชุม และทำการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกันอย่าง สม่ำเสมอ
ปลายน้ำ	การทำแหล่ง และ วิธีการเผยแพร่ งานวิจัย ผู้บริหาร ต้องมองเห็นแหล่ง ในการเผยแพร่	การมอบหมายงาน เขียนรายงานการวิจัย และ/หรือ การ นำเสนอ กระจายอำนาจ โดยมี บรรณาธิการคอย รวบรวมเนื้อหา	การฝึกอบรมด้านการ เขียนรายงาน และ/หรือ ทักษะการนำเสนอ งานวิจัย		

สรุป

หลักของพุทธศาสตร์ มีความเหมาะสมในการนำมาใช้ในการบริหารโครงการวิจัยด้วยเหตุผลที่ว่ามีความเป็นวิทยาศาสตร์ และกล่าวถึงความดีงาม ซึ่งมีความสำคัญในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์ การบริหารแนวพุทธศาสตร์ได้นำเสนอแนวทางในการบริหารโครงการวิจัยแนวพุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมใน 2 หัวข้อ ได้แก่ 1) หลักธรรมทั่วไปในองค์กรวิจัย และ 2) พุทธวิถีบริหารโครงการวิจัย สำหรับหลักธรรมทั่วไปในองค์กรวิจัย ประกอบไปด้วยหลักธรรมของผู้บริหารโครงการวิจัยแนวพุทธ ที่ประยุกต์บริบทของผู้บริหารโครงการวิจัยกับหลักของผู้นำแนวพุทธ 9 ลักษณะ ได้แก่ 1) ผู้นำสูงสุด นำเพื่อสันติสุขของมวลมนุษย์ 2) ผู้นำมาประสานให้พากันไป 3) ผู้นำประสานคนภายในดุลยภาพแห่งธรรม 4) ผู้นำที่ดี ได้ทั้งคนได้ทั้งงานโดยไม่เสียหลักการ 5) ผู้นำที่แท้ เป็นสื่อที่แสดงตัวของธรรม 6) ผู้นำ สื่อสารให้ผู้รับสารรู้เห็นสว่างตา สว่างใจไปด้วยกัน 7) ผู้นำ พัฒนาความต้องการของคน 8) ผู้นำ รู้ทั้งเจ็ดด้านซึ่งทำให้พร้อมที่จะจัดการ และ 9) ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง และหลักธรรมขององค์กรวิจัย ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) มรรค 8 คือ ธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ 2) อิทธิบาท 4 คือธรรมที่ทำให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และ 3) สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมที่นำมาให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

พุทธวิธีบริหารโครงการวิจัย ได้นำพุทธวิธีบริหารโครงการวิจัยทั้ง 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การวางแผน 2) การจัดการองค์กร 3) การบริหารบุคคล 4) การอำนวยการ 5) การกำกับดูแล มาใช้ประยุกต์ในบริบทของการบริหารโครงการวิจัยในระดับ 1) ต้นน้ำ: การวางแผนโครงการวิจัย 2) กลางน้ำ: การดำเนินการวิจัย และ 3) ปลายน้ำ: การเขียนรายงานการวิจัย

ในการนำหลักธรรมต่าง ๆ ไปใช้นั้นอาจมีความตีความแตกต่างกันไป เนื่องจากพุทธศาสนามีความเป็นปรัชญา ดังนั้นจึงไม่มีแนวทางใดถูกต้องที่สุด แม้ว่าพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมากก็ตาม แต่ก็มีคามยืดหยุ่นเปิดช่องว่างให้ผู้ที่สนใจนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตน ซึ่งจะสังเกตได้ว่าธรรมส่วนใหญ่ที่นำมาใช้มีความกว้างขวางสามารถนำไปใช้ได้ในทุกขั้นตอนทั้งบริบทของการทำงานทั่วไป และบริบทที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- ป. อ. ปยุตโต. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ป. อ. ปยุตโต. (2548). *ภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.
- ป. อ. ปยุตโต. (2555). *พุทธธรรมฉบับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 32). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก.
- ประยูร ธรรมจิตโต. (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ประยูร ธรรมจิตโต. (2553). *วิชิบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย . (ม.ป.ป.). *พระพุทธานุภาพกับวิทยาศาสตร์*. [ออนไลน์] เข้าถึงจาก <http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Critical/07.htm>
- ว. วชิรเมธี. (2555). *อริยสัจ TODAY: พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ทำไมจึงสำคัญนัก*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิมุตตยาลัย.

